

Pappi uudella vuosikymmenellä. Puheenvuoro pappiskuvan haasteista Papiston päivillä Seinäjoella 13.10.2022.

Arvoisa herra piispa, korkeasti kunnioitetut kollegat, hyvät veljet sukupuoleen katsomatta,

Kirkkohistorian grand old manin, professori Aarno Maliniemen mukaan tulevaisuuden ennustaminen on noituutta, johon kenenkään ei pitäisi ryhtyä. Toisaalta Maliniemi oli myös sitä mieltä, että myös systemaattinen teologia on noituutta - ja sitäkin vielä harjoitetaan.

Synodaalikokouspuheessaan Helsingin hiippakunnassa piispani Teemu Laajasalo esitti perustellun toivomuksen, etteivät ”papit asemoisi itsensä ulkopuoliseksi kirkon tarkkailijaksi, sillä papin tehtävä ei ole suhtautua kirkkoon tilastomatematiikkona tai ennustajana. Pappi ei voi katsoa kirkkoa jotenkin valvontakameraperspektiivistä ja eritellä kirkon suruja ulkopuolisesti”. Niin joudun kuitenkin nyt tekemään. Sorry, siitä. Jaan kyllä ehdottomasti ajatuksen, että synkkä puhe kääntyy helposti itseään toteutettavaksi ennusteeksi, mutta en minä tätä aihetta keksinyt: ”se nainen, jonka minulle annettiin” – Merja Laaksamo – antoi minulle tämän tehtävän (vrt. Gen. 3: 12).

Ensimmäinen ajatus siitä, mitä pappeudelle tulee tapahtumaan, on samanaikainen tehtävien ja tehtäväkuvien pirstoutuminen ja pappien määrä väheneminen. Jo nyt on näkyvissä ainakin kotiseurakunnassani, ettei eläkkeelle siirtyvien virkoja tulla täyttämään samanlaisilla virkamäärityillä vaan virkoja joko lakkautetaan tai ne pakastetaan, jotta ne voitaisiin muuntaa tarpeen tullen tehtäväkohtaisiksi tai määräaikaisiksi projektiviroiksi. Monessa suhteessa tämä on järkevää, mutta siihen sisältyy myös ongelmia.

Maanantaina 10.10. A-studio nosti pöydälle osa-aikaisen työn ongelmat yksilöille ja kansantaloudelle. Kirkossa osa-aikaisuus on pitkällä aikavälillä katsoen ollut vierasta ainakin pappien osalta. Suomen kirkkohistoriassa osa-aikaisia virkoja olivat vain isovihan aikaiset teinipapit – ja jälki oli sen mukaista! Pätkätyö on tietysti parempaa kuin ei työtä,

mutta toisiaan seuraavat pätkät ja seuraavan odotus ei voi olla vaikuttamatta siihen, millainen identiteetti papille kehittyy ja mitä hän kantaa mukanaan vaikka onnistuisikin saamaan vakinaisemman pestin kirkossa.

Toinen selvä kehityslinja, joka näkyy myös jo nyt, on että pappien tehtävänkuvaa tulee kapenemaan, sillä pienenevä pappisjoukko joutuu keskittymään siihen, minkä kirkkojärjestyksen mukaan vain pappi voi hoitaa, siis toimituksiin ja messuihin. Se tarkoittaa, että iso osa pappien nykyisestä muusta työstä siirtyy vapaaehtoisille, jos heitä onnistutaan löytämään. Viimeisenä papeille jäävät hautajaiset, muttei täyttä varmuutta siitä, saako pappi enää kahvia juodakseen.

Tehtävien siirtymisessä vapaaehtoisille ei sinänsä tarvitse olla mitään ongelmaa, sillä niin tietyistä Saksan osista kuin Kiinastakin näemme, mihin motivoituneet ja osaavat vapaaehtoiset pystyvät, jos he saavat riittävän koulutuksen ja heistä muuten huolehditaan. Ongelmaksi voi muodostua kuitenkin se, että vapaaehtoisissa on helposti paljon sellaisia, jotka itsekin ovat avun tarpeessa joko diakonian asiakkaina tai vaikka isosina, jotka käyvät rippileireillä paljon itseään suurempia ongelmia läpi.

Yksi kysymys on myös papiksi rekrytoituvien riittäminen. Tässä kysymyksessä kirkkomme on pärjännyt kerrassaan hyvin, kun verrataan tilannetta esimerkiksi Ruotsiin. En ole niinkään huolestunut siitä, että teologiset tiedekunnat eivät saisi opiskelijoita rekrytoitua. Kokonaan toinen kysymys on, mikä on pyrkivien taso tulevaisuudessa ja sitäkin suurempi kysymys, kiinnostaako kirkko heitä siinä vaiheessa, jos jäsenmäärä putoaa niin paljon, että joudumme kautta linjan marginaaliin. Nuorimmat kollegat kertovat lisäksi toistuvasti, että heidän ystäväpiirissään on jo nyt niin vähän kirkkoon kuuluvia saman ikäisiä nuoria aikuisia, että pappi on ihmetyksen aihe. Kukapa haluaisi olla friikki varsinkaan siinä vaiheessa, kun oma pappisidentiteetti on vasta muotoutumassa.

Näiden käytännöllisten huomioiden jälkeen haluan nostaa kissan pöydälle, eli tarttua vielä suurempaan kysymyksen tulevaisuuden pappeudesta.

Joku aika sitten Malmin kirkossa alusti kirkkososiologiasta väitellyt teologian maisteri Hannu Rantala. Hänen väitöskirjansa *Liittyä ja irtautua: Tutkimus uskonnollisen yhteisöllisyyden rajapinnoista* käsittelee kolmea uskonnollista yhteisöä ja niihin liittyneitä. Väitöskirjan abstraktissa Rantala itse toteaa tutkimuksensa käsittelevän yhteisöjen rajapintoja, ”joissa yksilöt ja yhteisöt kohtaavat tai eroavat”. Tutkimustehtävänä on selvittää, miten ”yhteisöllinen ja yksilöllinen irtautuminen ja liittyminen ilmenevät yksilön kokemuksina yhteisöjen rajapinnoissa”. Jälkimodernin ajan yhteisöllisyys on monimuotoista ja yhteisöjen rajapinnat ovat muuttuneet huokoisiksi. Se tarkoittaa, että yksilön liittyminen yhteisöön on helppoa. Yksilölle yhteisöön liittyminen, siitä irtautuminen ja siihen sitoutuminen voivat olla samanaikaisia tapahtumia, sillä ihmisten uskonnollinen identiteetti ei enää rakennu joko-tai-asetelmassa vaan sekä-että-tilanteessa.

Vaikka *Rantalan* tutkimus koskee seurakuntalaisia, jotka ovat liittyneet tutkittuihin yhteisöihin, väitöskirjan huomiot koskevat mitä suurimmassa määrin myös pappeja. Tulkitsen Rantalan tuloksia siten, että hänen mukaansa jälkimodernina aikana myös pappeus on oman kutsumuksen, työnäyn ja niiden vastakohtien rajapinnalla tarpomista. Papeudesta luopuminen ja muihin tehtäviin siirtyminen on helppoa ja myös pappi voi luoda identiteettiä ”sekä että”- tilanteessa samanaikaisesti tuntien kiintymystä pappeuteen ja aistia aidan takana olevan vihreämmän ruohon, houkuttelevammat tehtävät toisaalla. Yllättävän moni kollega kokee olevansa tuolla kaltevalla rajapinnalla omaa pappisidentiteettiään pohtiessaan.

Se muutos, jota Rantala kuvaa ei kuitenkaan ole vain jälkimodernin ajan erityispiirre vaan jo modernin keskeinen juonne. Kun kirkon uudistamiseen tähdännyt reformaatio johti vastoin Lutherin aikomuksia ja tahtoa kirkon pirstoutumiseen, kristikunta lännessä hajosi. Lännessä ei sen jälkeen enää ollut kirkkoa yksikössä vaan vaihtoehtoja. Ei yhtä kirkkoa, eikä yhtä kirkon virkaa. Ajan myötä vaihtoehtojen määrä on vain kasvanut. Tätä prosessia ovat sittemmin hidastaneet konfessionalismi, joka ei tuntenut tai tunnustanut uskonnonvapauden merkitystä, sekä eräät muut historialliset tekijät.

Ajatus siitä, että pappi itse luo oman pappisidentiteettinsä on mielekäs silloin, kun on olemassa vaihtoehto, eikä valmista mallia tai ihannetta olla pappi tai johon asettua. Sen meille on tarjonnut modernin prosessi ja jälkimodernissa maailmassa se on nyt realistinen vaihtoehto myös seurakuntalaisillemmekin.

Kirkon virka sellaisena kuin sitä Tunnustuskirjoissa kuvataan ja millaisena oma piispani siitä synodaalikokouksoraatiossaan puhui, on syntynyt toisena aikana, silloin kun lännessä oli olemassa vielä vain yksi kirkko, yksi Kristuksen ruumis, *unum corpus christianum*. Siksi se on toisenlainen, sellainen, johon itsenäinen identiteetin rakentaminen ei ole liittynyt; virka, jossa identiteetti on määrittynyt kirkon tehtävästä käsin ja johon on pappislupauksin sitouduttu.

Puheessaan piispani listasi asioita, joita ei toivo oman hiippakuntansa papistolta. Hän toivoi, etteivät papit yrittäisi keksiä kirkon olemassaolon tarkoitusta uudelleen. Vaikka ”meitä haastetaan maailmassa, vastaus ei voi olla se, että me keksimme uuden olemassaolon syyn tai tehtävän kirkolle. Voimme – ja meidän pitää koko ajan – miettiä monia keinoja ja tapoja kertoa ja toteuttaa olemassaolon tarkoitustamme. Mutta emme me voi keksiä itsellemme missiota.”

Edelleen Laajasalo toivoi, etteivät papit ajattelisi, että kaikki ratkeaa sillä, että me vaihdamme kieltä, sillä ”meidän täytyy varoa tekemästä tästä tekosyytä loputtomalle suunnittelulle ja kehittämiselle ja epäolennaisuuksiin keskittymiselle. Ja hyvä on huomata, että meidän asioihimme liittyy joka tapauksessa vierautta, joka ei millään kielellä ratkea.” Nämä nostot ovat minusta hienoja kuvauksia pappisvirasta, joka oli olemassa ennen reformaatiota ja josta reformaattorit vielä yrittivät pitää kiinni silloin, kun Melanchton kirjoitti Augsburgin tunnustusta keväällä ja alkukesästä 1530.

Kuin CA:n sivuja selaten piispa Laajasalo jatkaa: ”pappisvirka on yksi. Me hoidamme sitä samaa virkaa. Pappisvirka ei ole kenenkään meidän omamme, vaan kirkon virka.

Pappisvirka kuuluu kirkolle. Pappi ei voi olla toiminimiyrittäjä itsekseen, vaan sanan julistuksen ja sakramenttien virka on kirkon virka. Pappisvirka on kirkolle välttämätön ja

yksi todellisen kirkon tuntomerkki. Tällainen, hyvät ystävät, on meidän virkamme. Se on yksi virka. Ja se on pelastuksen virka.”

Kun olen kuunnellut nuorempien kollegojeni kipuilua, mitä on olla pappi tässä maailmanajassa ja tilanteessa, ja miten he pyrkivät rakentamaan omaa pappisidentiteettiään – ja toisaalta piispan puhetta pappeudesta kirkon virkana – tulee jotenkin outo, postmoderni tunnelma – sellainen, jossa vastakohtia yritetään sovittaa yhteen hyvällä tahdolla ja kunnioittavin sanankääntein.

Kysymys pappisviran subjektiivisesta ja objektiivisesta puolesta ei ole Pappisliitossakaan uusi. Se nousi esiin erityisesti vuoden 1975 tienoilla, kun siirryttiin kollektiivisiin työehtosopimuksiin eli Vanhasta liitosta Uuteen. Vanhan liiton aikana pappeus oli yksi virka, annettu ja objektiivinen, joka kannatteli kantajaansa. Ja jos ei kannatellut, veljet riensivät mitä moninaisimmin tavoin avuksi. Virka oli sitova ja vaati kantajaltaan kaiken energian ja lähes kaiken ajan. Virkaan oli muodollinen pätevyys teologisissa aineissa. It-taitoja tai viestintäkokemusta tai muuta erityiskoulutusta ei kysytty. Papin palkkauksesta ja eduista säädettiin laissa. Rahapalkkaa sentään oli jo 1920-luvulta alkaen alettu maksaa.

Kun uudesta järjestelmästä keskusteltiin, kirkkohallitus järjesti laajan kyselyn kaikille seurakuntaneuvostoille 1973. Kysely sai ehkä odotetusti varsin kirjavan vastaanoton. Jyrkimmin uutta järjestelmää vastustettiin useissa Porvoon hiippakuntaan kuuluvissa seurakunnissa. Helsingin Pohjoinen ruotsalainen seurakunta, Helsingfors Norra Svenska, katsoi sopimuksen rinnastavan papit työläisiin ja virkamiehiin ja tuovan kirkkoon modernin, sille ja sen olemukselle vieraan uudenlaisen virkakäsityksen. Pelkkä ajatus, että papit ajaisivat etujaan - siis loisivat itse konkreettisesti pappeuttaan ja pappisidentiteettiään esittämällä vaatimuksia kirkolle, jonka virasta sentään oli kyse - oli tyrmistyttävä – kerta kaikkiaan niin tyrmistyttävä, että kyseisen seurakunnan seurakuntaneuvostolla oli vaikeuksia saada paperille edes sitä, että se vastusti aloitetta kiivaasti ja periaatteellisesti. Professori Osmo Tiilikä kirjoitti samaan aikaan vaipuneensa uudistuksen vuoksi syvään masennukseen, kunnes kuolema 1972 armahti hänet

näkemästä sitä päivää, kun papit itse loisivat identiteettiään ja pappisvirkaan kuuluvista asioista neuvoteltaisiin lakkoase takataskussaan.

Eräissä seurakunnissa koko ajatusta pappisviran muuttamisesta sopimusjärjestelmän piiriin näyttäytyi pappislupausten pettämisenä. Pappi esittämässä vaatimuksia omaa hyvänsä ajatellen oli monelle pöyristyttävä. Hieman myöhemmin yksi piispoistakin erosi samasta syystä pappisliitosta. Näissä kannanotoissa näkyy, miten lujassa käsitys annetusta, objektiivisesta virasta istui – ja miten kaukaiselta se nyt tuntuu.

Palaan vielä piispani ajatuksiin. Näin hän sanoo: ”Kirkko ei ole yritys, joka voi mukauttaa liiketoimintaideansa täydellisesti toiseksi.” Mutta juuri sitähan me teemme, kun yritämme muokata pappeudestamme katu-uskottavaa. ”Peugeot voi aloittaa louhintavälineiden valmistuksella, siirtyä pippurimyllyjen valmistukseen ja jatkaa autojen ja polkupyörien kauppiaana. Kirkko ei voi toimia näin. Meillä on tehtävä, joka on annettu meille, jota emme voi valita itse.” Eikö näin ole jo tapahtunut kirkossakin? Harva enää puhuu nihkeästi vastaanotettavista teemoista, mieluummin Jumalan rakkaudesta, jolla on paremmat markkinat. Kotiseurakunnassani ei ole enää rippikoulua vaan ripari, josta on poistettu perinteen taakkana nuorten toivomuksista ulkoläksyt ja korostettu kokemusta kognitiivisten oppimistavoitteiden kustannuksella. Kun vielä olemme tehneet itsestämme ”mahdollistajia” perinteisten tehtäviemme sijaan, emmekö ole ainakin tulkinneet kirkon missiota niin, että alkuperäinen tehtävä on muuttunut toiseksi. Puhe rististä ja Kristuksesta, ei ainakaan äkkinäisesti muistuta ponileikkiä.

Rohkenen ajatella, että jännite pappisidentiteettiä itse luovan, kutsumuksen ja periksi antamisen rajapinnalla tepastelevan papin, pappeuden edunvalvontaa korostavan subjektiivisen - ja toisaalta kirkon viran kantavuuden, objektiivisen ilmoitususkonnon viran välillä - on meille ja varsinkin tulevaisuuden papeille se Barthin kysymys - *me emme voi ja meidän täytyy* - jonka edessä kaikki muut visiot pappeudesta osoittautuvat lastenleikiksi.

Jos tulevaisuuden kollegamme keksivät, miten nämä viran kaksi puolta, vanha ja annettu, pappia kannatteleva ja objektiivinen - ja toisaalta uusi, itseluotava, eksistentiaalinen ja katu-uskottava identiteetti onnistutaan sovittamaan yhteen, hyvin suunniteltu on kokonaan tehty.

Väitän siis, että emme voi lähteä identiteetistä, joka on yksi ja valmis, mutta vaikea on myös nähdä, millainen on kirkko, jossa jokaisella papilla on oma, itseluotu identiteetti ja missio. Näiden pappeuden kahden puolen, kutsumuksen ja oman elämän eksistentiaalisten dimensioiden tasapainosta ja sen etsimisestä, nousee lopulta se kirkko, jonka papit pystyvät tarttumaan piispani asettamiin kuumottaviin haasteisiin: ”tunnistaa uskottavasti maailmanlopun puhe ja vastata siihen; muistuttaa siitä, että toivoa on ja että Toivo on Kristus itse, eikä mikään voi sitä viedä; osata pappeina nähdä moninaisuus rikkautena elämässä yleensä ja kirkossa sekä omata vieraanvaraisuuden eetos eli kykyä, rohkeutta ja halua altistaa itsemme dialogiin kaikilla tavoilla ajattelevien kanssa”.